

Humanizmusról szakiskolai hangszeroktatásban

ELEKES Márta-Adrienne, PhD

University of Arts, Târgu Mureş

elekes_marta@yahoo.com

Abstract: About Humanism in the Music Education

Where is the humanism in art education? I am not favouring permissiveness, but since the last few years both teachers and students alike have been facing the same obstacles; it is best to look at why the system we inherited over the decades isn't working. Specifically: for a student who is studying to play an instrument in an art school, what are the knowledge requirements in certain years, to receive a 4, 5, 6, grade by the exam committee? Why decimals occur in the grading system if they cannot be used in official papers?

The teaching is also connected with the instrument playing exams. The lessons are taking place during individual classes, but during the half term and yearly auditions, based on each student's level and the teaching results of the teachers a lot of questions are raised becoming subject of debates. For example here it's the case of the 'trained for competitions' children. This also involves what should happen with the medium level students, since they are the majority in number? Should we cripple them with constant pushing on the performance scale, should we load them with failure experiences comparing them with the best students? The answer depends on what our goal is, what we are aiming at through musical education. We shouldn't forget, that depending on our attitudes, music teaching can also have negative consequences.

Keywords: art education; inherited system; performing exams; trained children; goal

Pedagógiai vonatkozásban akkor értekezem, ha évek során folyamatosan tapasztalt problémába ütközöm. Célom: keresem a megoldást. Most is ezt teszem.

Hol a humanizmus a művészetoktatásban?

I. A szakvizsgákon való értékelés buktatói

Nem az engedékenység ügyvédje vagyok, de mivel az elmúlt évek alatt sorozatosan ugyanazokba az akadályokba ütköziünk tanártársakkal és diákokkal egyaránt, legjobban ha megvizsgáljuk, miért nem működik az évtizedek alatt berögződött, örökölt rendszer. Egészen konkrétan: művészeti szakiskolában hangszer tanuló diákként, mit kell tudni, mit kell felmutatni az egyes osztályokban ahhoz, hogy valaki 4-es, 5-ös, 6-os stb. jegyet kapjon a vizsgabizottság előtt való megmérettetésen? Miért kerülnek elő a tizedek és századok, ha ezeket úgysem lehet a hivatalos papírokból feltüntetni, használni, mikor a kényszerűen alkalmazott fel-le kerekítések végsősoron úgyis a hivatalosan elismert kerek osztályatokhoz vezetnek?

Docimológiáról lévén szó, kezdjük az elején. Az oktatásban taglalt értékelésméletek nagy alapossággal, komoly részletességgel, széles körülményekkel rendszerezik és fejtik ki témájukat. Ezeket olvasva, tanulmányozva gyakran érezzük: igen ez talál ránk, volt ilyen tapasztalatunk, fontos ez a szempont is, elgondolkozhatunk rajta, s ha nem egyéb, legalább a mások által megfogalmazottak segítségével jobban tudatosítjuk magunkban az elveket, a módszereket.

De mindez nem elég és nem is jó arra, amit jelen esetben megcélozni szándékozunk, ugyanis az elméleti fejtegetéseken, netán vitákon túl nem vezet a problémák gyakorlati megoldásához. Ezen előadás kiindulópontját pedig a valóságban megtapasztalt falak, a gyakorlatban létrejött ütközések képezik, és ezekre keresünk – nem receptet, nem tanácsot, hanem – konkrét megoldást.

Először is a fent említett gazdag információtár azért sem jöhet most szóba, mert a művészet esetében, pontosabban a hangszertanítást (zongoratanítást) illetően másképp működnek a dolgok. Gondoljunk egy egyszerű példára: matematikából a megoldott feladat végén kijött az eredmény, sikerült a bizonyítás – egyértelmű a pozitív értékelés, míg zongoravizsgán „nem hibáztam, azt játsztam, ami a kottában van, sőt lehet pont azt tettem, amire a saját tanárom tanított s mégsem kaptam a legmagasabb jegyet, de miért?”. Hányszor megtapasztaltam, hogy ezek elmagyarázása/megértése még a legpozitívabb hozzáállású, de zenei téren teljesen tájékozatlan szülők esetében is lehetetlen, valóságos szélmalomharc.

Milyen szerencse azonban, hogy van néhány szerző, van olyan mélyen átgondolt, tudományosan megalapozott, s hivatásként megélt oktatói tevékenység gyűlölcseként leszúrt munka, melyre mindennapos szakmai dilemmánkban támaszkodhatunk, melyek alapján kiutakat kereshetünk.

Itt van egy régi, de még mindig jó, érvényes meglátásokat, megállapításokat tartalmazó könyv: *Emberközpontú zenetanítás – a zongoratanár szemszögéből*, Czövek Erna munkája, mely első kiadásban 1975-ben került az olvasók kezébe. Ebben olyan pedagógiai-lélektani tényezők, mint a művészeti nevelés a zene törvényszerűségeinek függvényében, a gyermek sajátosságainak és a zongoratanítás pszichikai feltételeinek taglalása mellett, technikát és zenei stílust tárgyaló didaktikai problémák esetében is állást foglal, irányt jelöl. Minket azonban *A zenetanítás etikai oldala* című fejezet néhány gondolata valamint a *Szakképzés - népművelés* kissé idejétmúlt alcím alatt rejtőzött értékes megállapítások segítenek keresésünkben.

„A művészeti nevelés nem öncél” – ismétli az előszóból önmagát a szerző, majd kifejti:

Üres szórakozás, szellemi zsongítás helyett lelki felüdülés, a szabadidő nemes felhasználása, az élet tartalmához hozzájáruló kedvtelés, az amatőrök és zenehallgatók, tehát a többség nevelésében ezt kell a zenepedagógiának célul kitűzni. Nem kell különösebben bizonyítani, hogy ez az emberközpontú jellemformálás a zenei pályára készülők esetében még mennyivel fontosabb, hiszen ők lesznek az előbbi célok megvalósítói.

Czövek, 1979, 69

Hogyan szerezzon a tanár olyan pedagógiai gyakorlatot, amely a humánium irányában hat – teszi fel a kérdést. Válaszai közben körvonalazódik, hogy mennyire körültekintőnek kell lenni, állandóan elemezni a körülményeket és ezek függvényében újra meg újra felülbírálni a korábbi tapasztalatokat, bölcsességet. A tanárok kezébe nem adhatunk csalhatatlan receptet, hogyan kell valamit megtanítani. Ismerve tanításának tárgyát, a továbbadás mikéntjét „magának kell esetenként kimunkálnia” (Czövek, 1979, 71). „Egyetlen tudós pedagógus írásműve sem menti fel a gyakorló tanárt az állandó kutatástól, a folyamatos kipróbálástól, s igen hangsúlyozottan: a saját gyakorlásától, amelyben állandóan megújul tudása és zenei mivolta.” (Czövek, 1979, 72). Pontosabban: „Ha újból és újból nem fedezi fel saját zongorázása közben a zenét, ha nem jön rá mindig több és újabb zenei és mechanikai megoldásokra, akkor tanítása óhatatlanul elbürokratizálódik.” (Czövek, 1979, 72).

No de, hogyan osztályozzunk, hogy helyesen és egyben humánusan járjunk el?

Ne taglaljuk most azt, hogy minden normális pedagógia megegyezik abban, milyen pozitív hatása van a dicséző szónak, annak, ha elismerjük, kiemeljük mindazt, amit sikerült elérni céljaink közül. Továbbá, hogy meg kell találni a módját annak is, hogy építő módon közöljük a hiányosságokat, a sikertelenséget is.

Tény, hogy a mindenkori iskolai vizsgák, meghallgatások gyakorlatában nincsenek megfogalmazott és alkalmazott objektív kritériumok. Felvételik esetében igen, de az valamelyest a verseny kategóriába sorolható, hisz rangsorba kell állítani a diákokat, felvételi vizsgákon, ugyanis ha a jelentkezők száma meghaladja a helyekét, ki kell választani a nagyobb teljesítményt felmutató diákokat. A szokásos félévi/évi vizsgákra visszatérve tehát a bizottsági értékelés elég relatív, sokszor szubjektív tényezők eredménye, s a diákokra gyakorolt hatása – az úgynevezett visszacsattolás – éppen ezért több esetben negatív, nem építő jellegű, „lelombozva” a tanuló addigi igyekezetét.

II. Verseny és idomítás

S ugyancsak a hangszervizsgák kapcsán kerül elő a következő probléma. Az oktatás egyéni órán történik, de a félévi-évi meghallgatások során az osztályokban levő összes diák szintjének, az egyes tanárok irányításának eredményeit tekintve, további vita tárgyát képező kérdések merülnek fel. Ilyen például a performens, versenyre „idomított” gyerekek esete. Ez magával vonja azt is: mi legyen a közepes szintűekkel, hisz ezekből van több? Nyomorítsuk őket állandó hajszával a teljesítmény létráján, terheljük őket folyamatos kudarcélménnyel az élenjárókkal való hasonlítás folytán? A válasz attól függ, hogy mi a célunk, mit akarunk elérni velük a zenetanulás által. Ne felejtjük, hogy hozzáállásunk függvényében, a zenetanításnak vannak negatív következményei is.

Tekintsünk ki saját területünkről, nézzük, miről számol be például Pethő Orsolya pszichológus *Versenysport gyerekkorban pro és kontra* című cikkében, amikor egy könyvhöz való anyaggyűjtési akciója keretében versenysportoló gyerekekkel, edzőikkel és szüleikkel készített mélyinterjút. „Azt szerettük volna megtudni,” – írja – „mi az, ami segít nekik, hogy jól teljesítsenek, és mi az, ami ront az eredményeiken. Konkrét,

megtörtént eseményekről beszélgettünk, meséltek sikerről, kudarcról. Az eredmények megdöbbenőek, még a címet is át kéne írnom, így hangzik: hogyan alakítsunk ki komoly teljesítményszorongást gyermekekben?” (Pethő, 2018).

Majd hozzát teszi, hogy ennek kapcsán eszébe jutott az egyik legnagyobb magyar úszónő is, „aki tán a medence környékére se ment, mióta abbahagyta a versenysportot.” (Pethő, 2018) Bár nem szeretném megszakítani a gondolatmenetet, hozzá kell tennem, környezetemben magam is ismerek több olyan személyt, akiknek időszakosan, sőt egész életükre kihatóan elment a kedvük a hasonló erőltetett helyzetek következtében, s ha maguk dönthetnek, nem kívánják még hallgatni sem azt a zenét, amit korábban művelniük kellett.

Mi lett a korábban említett interjúk, személyes tapasztalatok és a versenysportolókkal foglalkozó pszichológus kolléganő pácienseinek esetei kapcsán leszűrt következtetés? „Egész bátran kijelentem,” - írja – „hogy gyerekek esetében nem sok értelme van a versenysportnak. Abban a formában, ahogyan napjainkban elérhető, olyan mérhetetlen túlzások jellemzik, amelyekkel épp a sport előnyei vesznek el. A versennyel önmagában semmi baj. A probléma akkor jelentkezik, ha a sport vérré megy, egyedül a győzelem a cél és így oda az élvezet. A görcsös akarás a legtöbb esetben a szülőktől, az edzőtől, vagy mindkettőtől származik. Az ilyen erős prés alá helyezett gyerekek edzésen remekül, a versenyen pedig aggasztóan teljesítenek.” (Pethő, 2018)

Van úgy, hogy a verseny kezdetben játék formáját ölti. *Didaktika* című tankönyvben Falus Iván a játékot „olyan vetélkedő”-ként definiálja, „amelyben bizonyos előre meghatározott szabályok betartásával a győzelmet ügyesség, erő vagy szerencse segítségével lehet megszerezni.” (Falus, 2003, 284)

A játék élvezetet biztosít a gyerekeknek, feloldja őket. De mi felnőttek is játszunk, sőt még versenyezni is szeretünk, mert ez alkalmat szolgáltat képességeink megmutatására, bizonyíthatjuk vele, hogy mit tudunk elérni. Így keveredik tehát finom árnyalatokban játék versennyel.

Ha azonban mélyrehatóan akarunk foglalkozni a verseny fogalmával, hatásával az iskolában, kihagyhatatlan Fülöp Márta (az MTA Pszichológiai Kutatóintézetének valamint az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Fakultásának tanára) *Verseny a társadalomban - verseny az iskolában* című tanulmánya, mely rendkívül alaposan, rendszerbe szedve vizsgálja mindezt, s a szerző további, egész sor e témában végzett kutatásai ezen területen jelentős szaktekintéllyé avatták.

A tanulmányból megtudjuk, „hogy a versengés pszichológiai kutatása és pedagógiai megítélése radikálisan változott a huszadik század történelmi, politikai, gazdasági változásai következtében.” (Fülöp, 2008, 20) Továbbá, hogy „a legújabb kutatások tükrében a versengés és együttműködés nem poláris ellentétek, hanem az emberi interakcióban különböző kombinációkban megvalósuló magatartásformák.” (Fülöp, 2008, 21) Érdekes eredményt mutat az a párhuzamos összehasonlítás, melyből kiderül milyen arányban tevődik a hangsúly a versenyre vagy az együttműködésre három különböző országban. Eszerint:

- az angolok hangsúlyt fektettek mind a versengésre, mind az együttműködésre, egyfajta egyensúlyt létesítve közöttük,
- a szlovének az együttműködést részesítették előnyben a versengéssel szemben,
- a magyarok viszont a versengést erősítették az együttműködéssel szemben (Fülöp, 2008, 19-20 oldal).

A tanárokkal készített interjúkból az is kiderült, „hogya a tanárok a versengést mindhárom országban a teljesítménnyel kapcsolják össze, míg az együttműködést inkább az interperszonális készségekkel (barátságosság, empátia, stb.)” (Fülöp, 2008, 20)

A magyar tanárok esetében azonban furcsa paradoxon, hogy bár „úgy vélekedtek, hogy a versengést nem kell tanítani a gyerekeknek, azt úgyis tudják, és azért sem kell tanítani, mert a versengés ellentmondásos dolog, ennek ellenére mégis sokat alkalmazták a versengést a tanórán.” (Fülöp, 2008, 20)

Továbbá az együttműködést illetően épp ezzel ellentétben „úgy gondolták, hogy azt tanítani kell, mert azt a gyerekek nem tudják, noha az jó és fontos készség; mégis jóval ritkábban készítették a gyerekeket együttműködésre, mint versengésre.” (Fülöp, 2008, 20) Következésképp tehát a tanárok nézete és gyakorlata között ellentmondás áll fenn.

A hangszeroktatásban azért más helyzet, mert itt „ömlesztve nem taníthatók a különböző képességű gyerekek. [...] A növendékek egymással való összehasonlítása is igen kétes értékű fegyver” – jegyzi meg Czövek Erna. „Nem helyes, ha egymáson méri le a fejlődést: a zenén kell azt lemérni.” (Czövek, 1979, 122) „Ma óvodától főiskoláig a tehetség megítélése bizonyos podium-centrikusságban szenved.” (Czövek, 1979, 122)

Mennyire igaz ez ma 2018-ban – tehetem hozzá, majdnem egy fél évszázaddal a fenti gondolat megfogalmazása óta! Hogy honnan ered azt is tisztán kimondja:

Állítom, hogy ennek eredete nem a gyermekből, hanem a tanári és szülői kipusztíthatatlan hiúságból indul ki. Ez határozza meg ma általában a pedagógiát. A zenével azonosuló valódi tehetséget is megfertőzi ez a magatartás, amely rákényszeríti a növendéket arra, hogy előbb-utóbb fontosabb legyen számára a pódium, a taps, a siker, mint a zene.

Czövek 1979, 122

Majd kiegészíti azzal, hogy még inkább árt a kialakult helyzet a kevésbé tehetségesnek, hisz az iskola által kiszabott időből sokat ezek előkészületeire kell pazarolni.

Hová sietünk? – adódik rögtön a kérdés. „Hogyan tudjunk ilyen rohanás közben bármiben is elmélyedni?” (Czövek, 1979, 122) Meglátása szerint a zeneiskola nem azonosulhat az általános (közismereti) iskolával: „A zenetanítás a zeneiskolán belül is egyéni tanítás marad, még a csoport-órákon is.” (Czövek, 1979, 122)

Arra figyelmeztet, hogy „a versengés nagyon kétélű fegyver, amely nem annyira sarkall, mint inkább hajszol.” (Czövek, 1979, 122)

Egyenesen fogalmaz, és tisztán kimondja: „Az iskolai törvények sokat tudnak a zenetanításnak ártani. Mert a zenetanításnak állami keretek között is szigorúan egyéninek kell maradnia.” (Czövek, 1979, 122)

S ha már a megoldásokat keressük a korábban leírt, saját mindennapjaink gyakorlatában megélt negatív tapasztalatra, íme ez az 1970-es években is felvetődött, s Czövek már akkor figyelmeztetett, hogyan lehetne jobban szolgálni a tanítás egyéni voltát. Ennek biztosítására nincs módszer, sőt a módszeresség csökkentése kellene. A mód, a járható út azonban felcsillan: „Több időt és szabadságot kellene adni a zenetanításban mind a tanárnak, mind a növendéknek. Ne kössék a tanárt osztály- és tananyagmegszorítások, s a növendéket se előírt sablonok”. (Czövek, 1979, 123) Romániai zongoraoktatásunkra gondolva, mért ragaszkodunk foggal-körömmel egy még 1995-ben kiadott országos tananyagelőíráshoz, s ha viták merülnek fel, csakis ezzel lehet érvelni, az ehhez való merev igazodással nyerhetjük pert?

Nézzük az ajánlott út előnyeit, ahogyan azt a szakember alátámasztja: „Minél több a szabad választás lehetősége, minél kevesebb a „kell” és „muszáj”, annál több alkalom van a típus megismerésére és a változatosság kihasználására.” (Czövek, 1979, 123)

Kemény és szókimondó igazság az is:

A mai zenepedagógia a *bizalmatlanságon alapul*. A megkötöttségek ezt bizonyítják. A minden osztályban előírt tananyagot a megfelelő technikával el *kell* végezni, előírt módon *kell* tanítani stb. Pedig minél több szabadságot adunk a tanításban, annál több lelemény, variáció születik, a tanár egyéni felelőssége, amely minden ellenőrzésnél többet ér, érvényre jut, s annál megbízhatóbban derül ki a rátermettség fajtája és minősége. Ehhez persze több idő és invenció kell, mint az előírások kipipálásához.

Czövek 1979, 123

Czövek egykori tanácsa merésznek, netán felelőtlennek tűnik, amikor azt írja:

Nagykorúsítani kellene a tanárképzést, a kezdő tanárokat; több egyéni felelősséget, kevesebb kötelességszerű szófogadást kívánni tőlük. Ezt aztán a növendékeiknek is több valószínűséggel tudják átadni, és akkor a zenetanulásban a növendék részéről is jobban érvényesül az egyéni felelősség.

Czövek 1979, 123

De ez nem lenne felelőtlenység a művészeti oktatás-nevelés irányát megszabó vezetés, az ellenőrzést biztosító szervek részéről. Magam is tanúsíthatom, mikor a nálunk, Egyetemünkön / Intézetünkben formálódott és a pedagógusi pályára lépett ifjú zenetanáraink, sőt nem kevésbé az ugyancsak hozzánk folyamodó – magiszterin tanuló vagy tanári fokozatokat megszerző – idősebb általános vagy szakiskolai tanárok

munkájába kapok betekintést: bízhatunk bennük, hivatásuknak élnek, tetteikésszek a zenéjért, a nevelésért. Talán azért, mert hisznek abban, amit ők is kaptak, saját értékrendjüké vált az, amire maguk is rátaláltak.

KÖNYVÉSZET

CZÖVEK, Erna, 1979. *Emberközpontú zenetanítás*, Zeneműkiadó, Budapest.

FALUS, Iván (szerk.), 2003. *Didaktika, Elméleti alapok a tanítás tanuláshoz*, Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

FÜLÖP, Márta, 2008. *Verseny a társadalomban - verseny az iskolában*, In: Benedek András, Hungler Diána (szerk.) VII. Nevelésügyi Kongresszus. Program és összefoglalók, pp. 51–74., Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Budapest.

PETHŐ, Orsolya, 2018. *Versenysport gyerekkorban pro és kontra*, Elérhető: <http://www.delfino.hu/index.php/hu/cikkekx/189-versenysport-gyerekkorban-pro-es-kontra> (letöltés időpontja 2018.04.25).